о. Вітольд-Йосиф Ковалів

«ОСТРОЗЬКА БІБЛІЯ» ОЧИМА КАТОЛИКА. МОЯ ПЕРША ЗУСТІЧ З «ОСТРОЗЬКОЮ БІБЛІЄЮ»

7-30 листопада 1991 року в Ягеллонській бібліотеці, в Кракові, була проведена прекрасна виставка під заголовком «*Традиції церковно-слов'янського друку на землях Речі Посполитої*». Вона була організована тією установою, яка входить до складу Ягеллонського університету разом із Польською Академією Наук і Національною бібліотекою з нагоди п'ятисотої річниці появи перших кириличних друків у Кракові. Серед 38 експонованих кириличних стародруків аж 3 були надруковані в Острозі, в друкарні князя Костянтина-Василя Острозького. Це були: «Библія Сирѣчь книгы ветхаво и новаго завтѣта по языку словенску» (Острог, 1581), «Отпись на листь... Ипатія Потія... до Костентина Острозского» (Острог, 1598) і «Лѣкарство на оспальш умысль чоловічий» (Острог, 1605) [1]. Пам'ятаю, що дуже вразила мене, як молодого вихованця римо-католицької духовної семінарії в Кракові, Острозька Біблія. Перепрошую за цей особистий акцент, але він говорить про те, що до сьогодні в царині релігійної літератури виняткову позицію займає Острозька Біблія, перший біблійний текст, який цілковито перекладений церковнослов'янською мовою.

Острозька Біблія вийшла на десять років пізніше, ніж католицька Біблія польською мовою, так звана Біблія Лєополіти (1561). У 1563 році вийшла польською мовою кальвіністська, так звана Біблія Берестейська, а у 1572 році, в Несвіжі, Біблія в перекладі антитринітарія Симона Будного. Як пише Ярослав Ісаєвич, «*після появи католицьких і протестантських видань Біблій, гостріше постало питання про православне видання, яке можна було б протиставити польським публікаціям*» [2].

КАТОЛИЦЬКІ ДЖЕРЕЛА «ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІЇ» ТА ЇЇ ЕКУМЕНІЧНИЙ ХАРАКТЕР

Основним текстом, на який спирався переклад «Острозької Біблії», була Септуагінта – перший грецький переклад Старого Завіту з давньоєврейської мови, здійснений у роках 250 - 150 до Христа. Про видання цього перекладу постарався в Римі Діонісій Палеолог-Раллі (архієпископ Кізікії, згодом Тирнова), котрий підтримував добрі стосунки з Римом і активно діяв у поєднанні з католиками. Сам Костянтин-Василь Острозький стверджував пізніше, що видана в Острозі Біблія є «неначе дочкою» Біблії, привезеної

Палеологом із Риму. На титульному аркуші Острозької Біблії підкреслено, що вона слідує «Елико мощно» грецькій Септуагінті [3]. Яке це мало значення? Отож, як пише автор найновішої монографії, присвяченої особі князя Костянтина-Василя Острозького, Томаш Кемпа: «*Правдоподібно, що першим кроком на шляху зближення Острозького з Римом став присланий папою київському воєводі один екземпляр Святого Письма, який потім використали в праці при приготуванні до друку Острозької Біблії*» [4]. Крім Септуагінти, були використані тексти рукописної Геннадіївської Біблії (1499), привезеної з Москви від царя Івана Грозного писарем Великого Литовського Князівства Михайлом Гарабурдою, та латинської Вульгати, перекладеної хорватом домініканцем Веніаміном.

У підготовчих працях над виданням Острозької Біблії брав участь також інший проуніатський грек Євстафій Нафанаїл із Кріту, учитель синів Костянтина, котрий був у найближчому оточенні князя Костянтина.

Присутність католицьких джерел (Вульґата) і допомога, отримана з Риму, надала в якійсь мірі Острозькій Біблії екуменічного характеру. Можна сміливо сказати, що вона є шляхетним плодом не тільки намірів і діянь князя Костянтина-Василя Острозького з метою підвищення авторитету Православної Церкви, але, безсумнівно, ефектом намагань до об'єднання християнського Сходу й Заходу супроти спільної загрози, якою була турецька експансія в Європі. «Острозьку Біблію», яка, безсумнівно, є православною Біблією, можемо визнати як надконфесійне видання Святого Письма, тому що вона ґрунтувалася на перекладах, які виникли в період єдності християн.

ОСТРОЗЬКА БІБЛІЯ – ПОДАРУНОК ДЛЯ ПАПИ

Ще у підготовчих працях над перекладом і виданням Острозької Біблії папа Григорій XIII подарував князю Острозькому Біблію, а після благополучного закінчення справи екземпляр цієї книги, напевно не один, помандрував до Риму.

Широко відомий вплив Острозької Біблії на православних і навіть на громаду старообрядників [5]. Звернімо увагу на те, який вплив мала Острозька Біблія на католицьку Церкву.

Рим, починаючи розмови з князем Костянтином-Василем Острозьким від половини 1583 року, хотів використати його досвід для друкування книжок русинам. У тогочасному Римі не до кінця збагнули мовні розбіжності між окремими слов’янськими народами. Екземпляр Острозької Біблії, подарований князем Острозьким апостольському нунцію в Речі Посполитій Альберто Болонєтто, було порівняно з римськими друками, призначеними

для православних слов'янських народів. Тоді помітили, що друковані в Римі катехізми для слов'ян, з мовних поглядів, не відповідали русинам і мешканцям московської держави. Відома пропозиція Острозького про те, що він вишле до Риму свого досвідченого друкаря. Правдоподібно, мова йшла про помічника Івана Федорова, Гриня Івановича. На жаль, «*оферта князя*, – як пише Томаш Кемпа, – *була відкинута римським Секретаріатом Стану, ймовірно, із престижних поглядів*» [6].

Факт транскрипції латинкою уривка Острозької Біблії Лукою Ґурніцьким вважається дослідниками не тільки свідоцтвом широкого її розповсюдження і впливу, але доказом того, що український розмовний варіант церковнослов'янською мовою був широко розповсюдженим на терені тогочасної Речі Посполитої, і не тільки на її руських землях [7].

ОСТРОЗЬКА БІБЛІЯ – ВЧОРА І НИНІ

Анджей Кемпфі, автор статті про Острозьку Біблію, опубліковану до її чотирьохсотріччя на сторінках польськомовних «Історичних зошитів», виданих у Парижі, помітив, що «*адресатами шістнадцятистолітньої Острозької Біблії були сповідники Східної Церкви, які користувалися церковнослов'янською мовою. Заодно це було починання найточніше через своє історичне тло і особу мецената, пов'язаного з польською державністю тодішніх часів і свободами, гарантованими православ'ю на руських землях Речі Посполитої*» [8].

Про Острозьку Біблію писали українські й російські вчені. Писали також польські автори (треба згадати передусім історика Мєчислава Ґемба-ровича [9]. У 1981 році, коли в Європі ще твердо тримався комунізм, який нищив біблійні принципи й віру багатьох народів, чотирьохсотріччя видавництва Острозької Біблії об'єднувало, навколо Біблії вчених і вірних як в радянській Україні, радянській Росії, радянській Білорусі, так і в Польщі, а також у Сербії та Болгарії. Чи це не є якимось феноменом, чудом Острозької Біблії?

Будуючи нині з мозолями новий вид Європи, нові відносини Сходу із Заходом, пам'ятаймо, щоб ми, згідно з євангелічного порадою нашого Господа Ісуса Христа, будували мудро, на міцному фундаменті. Таким фундаментом є Біблія.

Література

[1] Jerzy Rusek, Wiesław Witkowski, „*Katalog wystawy Tradycje druku cerkiewnoslowiańskiego na ziemiach Rzeczypospolite*”, Kraków, 7-30 listopada 1991 r.
[2] Ярослав Ісаєвич. «Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні», Львів, 1983, стор. 93.

[3] Див. Ярослава Бондарчук. «Острозька Біблія (1581)». // «Волання з Волині». – Ч. 4 (23) від липня-серпня 1998 р. – стор. 47-48.

[4] Tomasz Kempa, „*Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608. Wojewoda kijowski i marszałek Ziemi Wołyńskiej*", Toruń 1997, s. 122.

[5] Див. Zoja Jaroszewicz-Pieresłtawcew, „*Druki starowierców wobec tradycji książki rękopiśmiennej i wczesnej drukowanej*" // „*Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie i ich stosunek do tradycji rękopiśmiennej. Materiały z sesji, Kraków, 7-10. XI 1991*" pod red. Jerzego Ruska, Wiesława Witkowskiego i Aleksandra Naumowa, Kraków 1993, s. 263 - 271, s. 269-270;

[6] Там же, стор. 125-126. Див. J. Krajcar, „*Konstantin Basil Ostrożskij and Rome in 1582 -1584*", [w:] „Orientalia Christiana Periodica", t. 35, R. 1969, z. I, s. 197-198.

[7] Ярослав Ісаєвич, op. cit., с. 96-97.

[8] Andrzej Kempfi, „*Biblia Ostrogska. W czterechsetlecie wydania 1581-1981*", // „Zeszyty Historyczne" (Paryż) t. 59 – 1982, s. 230-236, cyt. s. 236.

[9] Див. Mieczysław Gębarowicz, „*Iwan Fedorow i jego działalność w latach 1569-1583 na tle epoki*" // „Roczniki Biblioteczne" R. 13 – 1969, z. 3-4.

Ковалів Вітольд–Йосиф О. „Острозька Біблія" очима католика. Моя перша зустріч з „Острозькою Біблією" // Наукові записки: Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України / Остроз. акад. – Острог, 1999. – Т.2. Ч.2. – С. 338-341.